WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

NUTQ ANIQLIGI - SAMARALI MULOQOT ASOSI

Buxoro viloyati Vobkent tumani
1-son texnikumi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Usmonova Nafisa Axmadovna

Annotatsiya: Maqolada nutq aniqligining mohiyati, uning nutq madaniyatidagi o‘rni va samarali muloqotni ta’minlashdagi ahamiyati, nutq aniqligini shakllantiruvchi omillar, jumladan, so‘z tanlash mahorati, grammatik me’yorlarga rioya qilish, mantiqiy izchillik hamda terminlardan o‘rinli foydalanish masalalari, shuningdek, nutq aniqligiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillar va uni rivojlantirish yo‘llari haqida umumiy ma’lumot keltirilgan.

Kalit so‘zlar: nutq aniqligi, nutq madaniyati, samarali muloqot, kommunikativ kompetensiya, til me’yorlari, mantiqiy izchillik, so‘z tanlash, adabiy til, tafakkur, kommunikatsiya.

Insoniyat taraqqiyoti davomida til va nutq jamiyat a’zolari o‘rtasidagi muloqotning eng muhim vositasi bo‘lib kelgan. Har qanday fikr, g‘oya va ma’lumotning boshqalarga to‘g‘ri yetib borishi nutq sifatiga bevosita bog‘liqdir. Nutq madaniyatining asosiy mezonlaridan biri hisoblangan aniqlik fikrning ravshan, tushunarli va mantiqiy ifodalanishini ta’minlaydi. Ayniqsa, zamonaviy axborotlashgan jamiyatda turli sohalarda samarali muloqotni yo‘lga qo‘yishda nutqning aniqligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq aniqligi so‘zlovchi yoki yozuvchining o‘z fikrini voqelik va til me’yorlariga mos holda ifodalashi bilan belgilanadi. Aniq nutq tinglovchi yoki o‘quvchiga ma’lumotni ortiqcha izohsiz, to‘g‘ri va to‘liq anglash imkonini beradi. Aksincha, noaniq yoki chalkash nutq tushunmovchiliklarga, muloqot samaradorligining pasayishiga hamda axborotning noto‘g‘ri talqin qilinishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Nutqning aniqligi nutq madaniyatining eng muhim kommunikativ sifatlaridan biri bo‘lib, fikrning voqelikni to‘g‘ri aks ettirishi va tinglovchi yoki o‘quvchi tomonidan bir xil mazmunda qabul qilinishini ta’minlaydi. Tilshunoslikda aniqlik nutqning mazmuni bilan uning til vositalari orqali ifodalanishi o‘rtasidagi mutanosiblik sifatida talqin etiladi. Boshqacha aytganda, nutq qanchalik aniq bo‘lsa, unda ifodalangan fikr ham shunchalik ravshan va tushunarli bo‘ladi. Zamonaviy kommunikatsiya jarayonida axborot almashinuvining tezlashuvi nutq aniqligiga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda. Chunki har qanday xabar, ma’lumot yoki g‘oyaning samaradorligi uning qanchalik aniq ifodalanganiga bog‘liqdir.

Nutq aniqligining asosida tafakkur aniqligi yotadi. Inson avvalo fikrni ongida shakllantiradi, so‘ng uni til vositalari orqali ifodalaydi. Agar fikr yetarlicha aniq bo‘lmasa, nutq ham noaniq va chalkash bo‘lib qoladi. Shu sababli nutq madaniyatini shakllantirish jarayonida mantiqiy tafakkurni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Fikrning izchil va tartibli bo‘lishi nutqning aniqligini ta’minlaydi hamda tinglovchining axborotni to‘g‘ri qabul qilishiga yordam beradi.

Nutq aniqligini ta’minlovchi asosiy omillardan biri so‘z tanlash mahoratidir. Har bir til birligi muayyan ma’no va uslubiy xususiyatga ega. So‘zlovchi yoki yozuvchi aynan kerakli ma’noni ifodalovchi til vositasini tanlay olishi lozim. So‘zlarning ma’no nozikliklarini hisobga olmaslik natijasida fikrning mazmuni buzilishi yoki noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Masalan, sinonim so‘zlar ma’nodosh bo‘lsa-da, ularning qo‘llanish doirasi va uslubiy bo‘yoqdorligi bir xil emas. Shuning uchun nutqda so‘zlarni mazmun va vaziyatga mos holda qo‘llash aniqlikni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Nutq aniqligiga grammatik me’yorlarga rioya qilish ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. So‘zlarning o‘zaro bog‘lanishi, gap qurilishi, kelishik va zamon shakllarining to‘g‘ri qo‘llanilishi fikrning ravshan ifodalanishiga xizmat qiladi. Grammatik me’yorlarning

buzilishi esa mazmunning noto‘g‘ri anglanishiga olib kelishi mumkin. Shu bois adabiy til me’yorlariga amal qilish nutq aniqligining zaruriy talablaridan biri sanaladi.

Ilmiy va rasmiy uslubda nutq aniqligi alohida ahamiyatga ega. Ilmiy matnlarda har bir tushuncha, atama va ta’rif aniq ma’noda qo‘llanilishi talab etiladi. Terminlarning noto‘g‘ri ishlatilishi ilmiy fikrning mazmuniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi hamda tadqiqot natijalarining noto‘g‘ri talqin qilinishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu jihatdan ilmiy uslubning asosiy belgilaridan biri terminologik aniqlik hisoblanadi. Rasmiy hujjatlarda ham har bir so‘zning huquqiy va amaliy ahamiyati mavjud bo‘lgani uchun noaniq ifodalarga yo‘l qo‘yilmaydi.

Nutq aniqligining kommunikativ ahamiyati ta’lim jarayonida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining mavzuni aniq va tushunarli bayon qilishi o‘quvchilarning bilimni samarali o‘zlashtirishiga yordam beradi. O‘quvchi va talaba tomonidan bildirilgan fikrlarning aniq ifodalanishi esa bilim darajasini to‘g‘ri baholash imkonini yaratadi. Ta’lim jarayonida noaniq nutq o‘quv materialining noto‘g‘ri tushunilishiga va bilim sifati pasayishiga olib kelishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi natijasida nutq aniqligiga bo‘lgan ehtiyoj yanada ortdi. Keng auditoriyaga mo‘ljallangan axborot qisqa vaqt ichida minglab insonlarga yetib boradi. Shu sababli jurnalistlar, blogerlar va ommaviy kommunikatsiya vakillari ma’lumotlarni aniq, xolis va tushunarli tarzda ifodalashlari zarur. Aks holda noto‘g‘ri yoki noaniq axborot jamiyatda turli tushunmovchiliklar va noto‘g‘ri qarashlarning shakllanishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Nutq aniqligiga salbiy ta’sir etuvchi omillar ham mavjud. Jumladan, ortiqcha so‘zbozlik, sheva elementlarining noo‘rin qo‘llanishi, jargon va varvarizmlardan haddan tashqari foydalanish, grammatik xatolar hamda mantiqiy izchillikning buzilishi nutqning aniqligini pasaytiradi. Bundan tashqari, fikrni murakkab va uzun jumlalar

orqali ifodalash ham mazmunni anglashni qiyinlashtiradi. Shuning uchun nutqda sodda, lo‘nda va mazmunan boy ifoda vositalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Nutq aniqligini rivojlantirish uchun muntazam mutolaa qilish, lug‘at boyligini oshirish, adabiy til me’yorlarini chuqur o‘rganish va amaliy nutq ko‘nikmalarini takomillashtirib borish zarur. Badiiy, ilmiy va publitsistik adabiyotlarni o‘qish insonning til boyligini kengaytiradi, so‘zlarning ma’no qirralarini anglashga yordam beradi hamda fikrni aniq ifodalash malakasini shakllantiradi. Shuningdek, yozma va og‘zaki nutq ustida muntazam ishlash, o‘z fikrini tahlil qilish va xatolarni bartaraf etib borish ham nutq aniqligini rivojlantirishning samarali vositalaridan hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, nutqning aniqligi samarali muloqotning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. U fikrning mazmunan to‘g‘ri, ravshan va tushunarli tarzda ifodalanishini ta’minlab, insonlar o‘rtasidagi axborot almashinuvining sifatini oshiradi. Nutq aniqligi nafaqat til madaniyatining muhim ko‘rsatkichi, balki shaxsning tafakkur darajasi, bilim saviyasi va muloqot madaniyatini ham namoyon etadi.

Aniq nutq so‘z tanlash mahorati, grammatik me’yorlarga rioya qilish, mantiqiy izchillikni saqlash hamda til vositalaridan o‘rinli foydalanish orqali shakllanadi. Ayniqsa, ta’lim, ilm-fan, rasmiy ish yuritish va ommaviy axborot vositalarida nutq aniqligi axborotning to‘g‘ri qabul qilinishi va samarali yetkazilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Noaniq va chalkash nutq esa tushunmovchiliklar, noto‘g‘ri talqinlar hamda kommunikativ muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Bugungi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda nutq aniqligiga bo‘lgan ehtiyoj yanada ortib bormoqda. Shu sababli har bir inson o‘z nutqi ustida muntazam ishlashi, lug‘at boyligini kengaytirishi, adabiy til me’yorlarini puxta egallashi hamda fikrni aniq va lo‘nda ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishi zarur. Zero, aniq nutq nafaqat samarali muloqotni ta’minlaydi, balki jamiyatda o‘zaro tushunish, hamkorlik va madaniy taraqqiyotning muhim omili sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. E.A. Migranova, Sh.X. Poziiova Kasbiy pedagogik faoiiyatga kirish / O‘quv qo‘llamna. - Toshkent: “Tafakkur bo‘stoni”, 2018 y. - 200 bet
2. Sh.A. Sodiqova “Maktabgacha pedagogika”. “Tafakkur sarchashmalari” T:. 2013 y.- 288 bet.
3. N.M. Qayumova “Maktabgacha pedagogika”, “TDPU” nashriyoti T:. 2013 y- 184 bet.
4. A.A. Xoliqov. Pedagogik mahorat. Darslik. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – T.: Iqtisod-moliya, 2011 y. -420 bet.
5. Raxmonova Sojida Muxammadovna. “Preparing the graduate students of primary education for innovative professional activity”. Web of Scientist: International Scientific Research Journal (WoS) ISSN: 2776-0979, Volume 4, Issue 8, August, 2023. Pages 288-293
6. Raxmonova Sojida Muxammadovna. “Practical features of preparing primary education students for professional activity” science and innovation in the education system, 2(9), 67–71. https://doi.org/10.5281/zenodo.8314153. 31.08.2023 y
7. Рахмонова Сожида Мухаммадовна. “Педагогико-психологические особенности подготовки учителей начальных классов к инновационной профессиональной деятельности. Innovative research in the modern world: theory and practice, 2(23), 92–94c. 11(39)-son 31.08.2023 y
8. S.M.Raxmonova Didactic possibilities of improving the methodology for preparing future educators of the preschool educational organization for innovative professional activities. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT ISSN: 2792 – 1883 | Volume 2 No. 12 https://literature.academicjournal.io 16.12.2022 y.36-40 bet.
9. S.M. Raxmonova Мактабгача таълим ёшидаги болаларга таълим беришда

компетенциявий ёндашув. Respublika OAK. Илимий-методикалық журнал 5/1 2022 y.101-105 bet

10. S.M. Raxmonova Bo‘lajak pedagoglarni innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlashda o‘z-o‘zini shakllantirish va mukammallashtirishga o‘rgatish. Respublika OAK. Илимий-методикалық журнал. ¾. 2023 y. 141-146